

میتافۆری چه مکیی رهنگ له زمانی کوردیدا

م. ی. روخسار نه بی مه قدید

فاکه لئی په روه رده - زانکوی سوران
rwkhsar.maghdid@soran.edu.iq

پوخته

تویژینه وهیه که به ناویشانی (میتافۆری چه مکیی رهنگ له زمانی کوردیدا)، که تیدا هه ولده دا میتافۆری چه مکیی رهنگه بنه رتهیه کان له زمانی کوردیدا شیکاته وه.

به مهش ئه وه پرونده بیته وه، که هه ریه که له رهنگه کانی (سپی، رهنش، زهره، سهوز، سوور، شین) ده توانن ببن به بواری سه رچاوه (source domain) بو خستنه پرووی زانیارییه کانی ناو بواری ئامانج (target domain)، که بواریکی ئه بستراکته، بویه زانیارییه کانی ناو ئه م بواره به شیوهیه کی کۆنکریتی ده خرینه پروو. ههروه ها میتافۆری چه مکیی رهنگه کان ده که ونه هه ردوو ناوچه ئه رینی و نه رینییه واتاییه کان، ئه مهش ده گه رپته وه بو جیاوازی بیرکردنه وهی مرۆف و فه ره نکه جیاوازه کان.

وشه سه ره کییه کان: میتافۆری چه مکیی، بواری سه رچاوه، بواری ئامانج، نه خسه سازی، رهنگ.

پیشه کی

ناویشانی توژیینه وه که: بریتیه له (میتافۆری چه مکی پهنگ له زمانی کوردیدا)، که تیدا هه ولده دا میتافۆری چه مکی پهنگه کان له زمانی کوردیدا شیکاته وه.

هۆی هه لباردنی بابه تی توژیینه وه که: گرنگی تیۆری میتافۆری چه مکی له واتاسازی زانیدا و پۆلی له خسته پرووی میتافۆری چه مکی پهنگه کان به جۆریک، که جگه له واتا هه مه کییه که یان ده توانی واتا چه مکیه که یان به پیی ئه و ده ورو به ره کۆمه لایه تی و فه ره نهنگیه ی، که هه یانه بخاته پروو.

گرنگی توژیینه وه که: له وه دا خۆی ده بینیتته وه، که هه ولده دا له روانگی تیۆری میتافۆری چه مکی وه ک تیۆریکی گرنگی بواری واتاسازی زانینی چه مکه جیا وازه کانی پهنگ له زمانی کوردیدا بخاته پروو، به پشتبهستن به و روانینه که لتووری و زانینی، که ئاخپوهری کورد سه باره ت به چوارچپوه جیا وازه کانی پهنگ هه یه تی، هه رو هه هه ولده دا ئه وه روونبکاته وه، که میتافۆری چه مکی پهنگه کان ناوچه ئه رینییه واتاییه کان یان ناوچه نه رینییه واتاییه کان داده پۆشن.

ریبازی توژیینه وه که: له م توژیینه وه یه دا ریبازی (وه سفی)، له چوارچپوهی واتاسازی زانینی و تیۆری میتافۆری چه مکی بو وه سفکردنی بابه ته کان به کارهاتوو، به مه بهستی ده ستیشانکردنی میتافۆره چه مکیه کانی پهنگ له زمانی کوردیدا.

که رسته ی توژیینه وه که: زمانی کوردی زاری ناوه پراسته، بو ئه م مه بهسته پشت به داتا کانی فه ره نهنگه یه ک زمانیه کوردیه کان و سه لقه ی زمانی توژیهر به ستره وه.

سنووری توژیینه وه که: شیکردنه وهی میتافۆری چه مکی پهنگ له چوارچیوهی واتاسازیی زانییه وه، که تینیدا جگه له سه لیکه ی زمانی توژیهر، پشت به ههر یه که له فهرهنگه کانی: (فهرهنگی ئه ناهیتا، فهرهنگی کوردستان، فهرهنگی خال، هه نانه بۆرینه، فهرهنگی شیخانی) به ستراره.

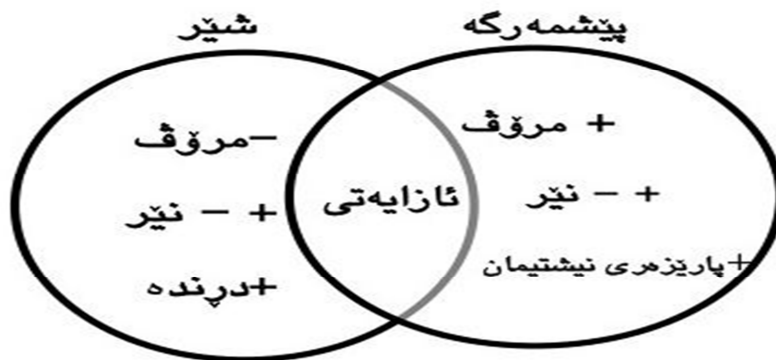
ناوه روکی توژیینه وه که: جگه له پیشه کی و ئه نجام چهند ته وه ره یه ک ده گرته خۆی، وه کو میتافۆری چه مکی، که تینیدا تیشک خراوه ته سه ره تاکانی سه ره لسانی تیوره که و بنه ما ریبه ریبه کانی ئه م تیوره به به راورد به میتافۆری دیرین، ههروه ها هه ریبه که له میتافۆری ئاراسته یی، ئوتۆلۆژی و رۆنانی، وه ک جۆریک له جۆره کانی میتافۆری چه مکی خراونه ته پروو، له گه ل لایه نی کاره کی توژیینه وه که، که بریتیه له میتافۆری چه مکی پهنگ له زمانی کوردیدا و له کو تاییدا لیستی سه رچاوه کان و پوخته ی توژیینه وه که به زمانی (عه ره بی و ئینگلیزی) خراونه ته پروو.

1-1 میتافۆر

میتافۆر به یه کییک له ته کنیکه گرنگه کانی ئاخپوه ران داده نری له کرده ی قسه کردندا ئه م گرنگییه شی وایکردوو، که له بواره رۆشنیرییه جیاوازه کاندای درک به گرنگی و کاریگه ری بکری بۆیه توژیینه وه کان له باره ی میتافۆر ئاراسته ی جیاوازیان وه رگرتوو به تایبه ت له بواره کانی (ئه ده ب و زمان) دا، هه ره ئه مه ش وایکردوو، که ئه رستۆ وه ک تایبه تمه ندیه کی زمانی شیعی وینای بکات و پینوایه، که میتافۆر "ئه وه یه ناوی شتییک بۆ ناوی شتیکی دیکه به کاربی، ئه مه ش به هۆی گواستنه وه وه ده بی له ره گه زه وه بۆ جۆر، یان له جۆره وه بۆ ره گه ز، یان له جۆره وه بۆ جۆر، یان بۆی هه یه به هۆی هاوئه رکی بی" (ئه رستۆ، 2011، 78)، که واته ئه رستۆ دیارده ی میتافۆری په یوه سترکردوو به

زمانى ئەدەبەو، چونكه هەر له درێژهى ئەم باسە و تايهت به زمانى شيعرى ئەوه روونده كاتهوه، كه "ئەو زمانە شيعرىيەى وشەى ناباوى تيدا به كارى، به رزى و شكۆمەندى تيداىه و له سهرووى ئاستى زمانى رۆژانهويه" (ئەرستۆ، 2011، 83)، به كارنەهينانى وشەى باویش كاتى دروستەبى، كه شاعير به تەكنىك و شىوازىكى زمانى تايهت، كه له زمانى ئاسايى خەلكى جياده كاتهوه، بۆ ئەم مەبەستە مېتافۆر وەكو تەكنىكىكى زمانى له كردهى داهينانى به رهه مى ئەدەبى خۆى دەبينتەوه، هەر ئەم باوەره شه واىكردوو، كه مېتافۆر وەك بابەتتىكى جوانكارى و رەوانبىژى له شيعردا سهيربكرى. ئەم تېروانينەش به تېروانينىكى ئەدەبى بۆ مېتافۆر داده نرى، بەلام ئەوه به مانای ئەوه نايە، كه مېتافۆر تەنها له چوارچۆهى زمانى شيعرىدا كۆنكرىت دەكرى، چونكه دياردهيه كى زمانى بلاوه و له زۆربهى شيوه گەياندنه كانى بيركردنه وهدا دەبينرىت وەك ئاخاوتنى رۆژانه، گوتارى رۆژنامه، نووسىنى فەلسەفى، رۆمان، شيعر... هتد (عەلى، 2000، 118)، كه واتە مېتافۆر تەنها بوارى به كارهينانى ئەدەب ناگرىتەوه، بەلكو پانتاييه كى فراوانى زمانىش دەگرىتەوه، ئەم به رفراوانيه شى زياتر له ئاستى سيمانتيكدا دركى پىده كرى، چونكه "واتاى رسته و دەرپراوه كان له زماندا تەنها له واتاى پىتتى پىكنه هاتوون، بەلكو زمان پىكهاته و دروستهيه كى ئىجگار ئالۆزه" (مه حمود، 2012، 173)، ئەمەش به واتاى دى، كه دەرپرینه زمانيه كان جگه له واتا فەرهنگيه كه يان پيشىنى واتاى نافەرهنگيشان لىده كرى مېتافۆریش يەكپكه لهو تەكنىكه گرنگانەى، كه له بوارى زماندا رۆلنىكى فراوان دەگرى لى پيشكه شکردنى واتاى نافەرهنگى. بەمەش دەبى به بواریكى گرنكى سيمانتيكى لىكسىكى ئەگەرچى "له كرده مۆرفۆلۆژى و سینتاكسىيه كاندا دروستەبىت، بەلام پرۆسهيه كى مۆرفۆلۆژى نيه، بەلكو فراوانکردنى واتاى وشەكانه، واتە سوود وەرگرتنىكى نوويه لهو

وشانهی که له زماندا هه ن" (عه بدولا، 2022، 61)، به مهش واتای فه رههنگی وشه کان سیمای واتایی دیکه وه رده گرن، چونکه "زمانی میتافۆری پریده دات، که قسه کهر واتایه ک، مه به ستیک، به وشه و ده رپرینیک ده رپرین، که واتای فه رههنگی نه گه یه نیت" (حسهین، 2009، 70)، یان به واتایه کی دیکه ده کری بگوتری "ئه وهی له میتافۆردا رووده دات نیشانه یه کی واتایی ده گوازیته وه نیشانه یه کی واتایی دیکه ش که م به ها ده کریت" (ئه حمهد، 2012، 195)، به لام گواستنه وهی واتا به شیوه یه کی سه رپشکی و ره ها نیه، چونکه کاتی وشه یه ک بو ئامازه کردن به و شتانه به کارده هیتری، که له بنه رتدا هاوشیوهی ئه و شتانه ن، وشه که بۆیان به کارهاتوو به واتایه کی شاراو، ئه وا وشه که به کارهینانیکی میتافۆری ده بی (لوبنر، 1399، 92)، واته ده بی نزیکایه تی و نیشانه یه کی هاوبه ش هه بی له نیوان ده ربراو زمانیه کاندا بو ئه وهی میتافۆر بینه کایه وه بو نمونه: له ده رپرینیکی وه ک (پیشمه رگه شی ره) ده بی نیشانه یه کی هاوبه ش هه بی له نیوان (پیشمه رگه - شیر) دا، نا کری به شیوه یه کی هه ره مه کی به یه که وه هاتنی ئه م دووانه به میتافۆر دابندرین بو زیاتر روونکردنه وهی ئه مه سه رنج له م نه خشه یه ی خواره وه بدن:

نه خشه ی ژماره (1) نیشانه ی واتایی هاوبه ش بو ریگه پیدانی میتافۆر (عه بدولا، 2022، 64).

بهراورد به بۆچوونه کانی پیشوو له سهر چه ند بنه مایه ک داده پێژرین و جیا یان ده که نه وه له و بنه مایانه ی، که پیشتر سه باره ت به م بابه ته خرابوونه پروو، که تیدا جۆری کارکردنی ههردووکیان له چه ند خالی کدا ده خه نه پروو:

بنه ما ربه ریه کانی میتافۆری دیرین:

1. میتافۆره کان په یوه ستن به پرسى زمان، نه وه ک بیرکردنه وه و کردارى

مرویی.

2. هه موو میتافۆریک به شیوه ی (A بریتیه له B) رۆده نری و سیماکانی

(A) له ریگه ی (B) ده گوازی نه وه وه ک ده برینیکى زمانى.

3. بۆیه میتافۆره کان ته نها لیکچوونى نیوان هه بووه کان ده خاته پروو،

ناتوانی لیکچوونى نوئ بهیینه کایه وه.

بنه ما ربه ریه کانی میتافۆری چه مکی:

1. میتافۆر به شیوه یه کی سه ره کی په یوه سته به بیرکردنه وه و کردارى

مرویه وه ته نها له پرووی فۆرمی زمانیه وه ده کری وه ک بابه تیکى زمانى بیرى

لیکریته وه.

2. أ. ده توانری میتافۆره کان له سهر بنه مای لیکچووندا رۆبیرین، به لام

لیکچوون له زۆر باردا له سهر بنه مای میتافۆره سه ره تاییه کان دامه زراون، که

ئیمه به کرده یی ده یانزاین و ده توانین بیانناسینه وه.

ب. هه رچه نده ره نکه میتافۆره که له سهر بنه مای لیکچوونه جیاوازه کان

رۆندرابن، وه ک له سه ره وه خرایه پروو، به لام ئیمه ئه و لیکچوونانه به گرنه

ده زاین، که میتافۆر دروستیکردوه.

3. رۆلی سه ره کی میتافۆر ئه وه یه، که تیگه یشتن له جۆریک له ئه زموون

له پرووی جۆریکی دیکه وه بنوینی (لیکاف و جنسن، 1397، 185). به

سه رنجدان له هه ریه ک له م خالانه ی، که له سه ره وه دا خرا نه پروو ئه وه

رووندهبیتتهوه، که له جۆری یه که میاندا بواری به کارهینانی میتافۆر تارادهیه ک بواریکی کۆنکریتیه به جۆریک، که ناتوانی تیگه‌یشتن بۆ چه مکی نوی بهینیتته کایهوه، ته‌نھا له چوارچۆیهی زماندا کاردهکا، به لام میتافۆری چه مکی بواریکی فراوان له بیرکردنهوه و چالاکیه کانی مرۆف ده‌گریته‌خۆی و پۆلکی گرنگ ده‌گیرێ له هینانه کایهوهی چه مکی نوی و ویناکردنی له چوارچۆیهی فۆرمیکی زمانیدا، چونکه میتافۆری چه مکی له بنه‌په‌تدا تیگه‌یشتن و ئەزموونکردنی شتیکه و نواندنیته‌ی به شتیکی دیکه (هاشمی، 1398، 125)، بۆ ئەم مه‌به‌سته له‌یکوف و جۆسن ئاماژه به دوو جۆر ئەزموون ده‌که‌ن (لیکاف و جانسن، 1397، 186)، ئەوانیش:

A. ئەزموونی تاقیکاری

مه‌به‌ست لێی ئەو جۆره ئەزموونه‌یه، که مرۆف له ژيانی پۆژانه‌یدا سه‌روکاری له‌گه‌لدا هه‌یه و به شیوه‌یه‌کی ئەزموونی پیندا تیده‌په‌ری یان پیندا تیپه‌ریوه.

وه‌ک: گفتوگو جه‌نگه.

واته پرۆسه‌که ته‌نھا له چوارچۆیهی ویناکردن نامینیتتهوه، به‌لکو بووه به ئەزموون ئەزموونه‌که‌ش له‌پری فۆرمیکی میتافۆری ده‌رده‌بردری.

B. لیکچوونی ئەزموونی

له‌م جۆره‌یاندا ته‌نھا سیما ئەزموونیه‌کان به شیوه‌یه‌کی لیکچوونی وینا ده‌کرین واته ئەزموونه‌که‌که‌ کردیه‌ی نییه بۆ نموونه:

ژیان یاریی قوماه.

له‌م ده‌ربه‌ینه‌دا ده‌کرێ قسه‌که‌ر قوماهی نه‌کردبێ، به‌لام کۆزانیاریه‌که‌ی سه‌بارهت به (قوماه) و ئەزموونی تاییه‌تی خۆی سه‌بارهت به (ژیان) پری پیده‌دا، که میتافۆریکی هاوشیوه‌ی ئەم میتافۆره‌ی سه‌ره‌وه بهینیتته کایه‌وه.

کهواته پۆنانی واتایی چه مکه هزریه کان له سه ر بنه مای ئه زموونی مرۆفه (صفوی، 1399، 367)، بۆئوهی هزریش له پۆی بواری چه مکی دیاریکراوه وه کردهی تیگه یشتن بۆ بواری چه مکی تر بهینیه کایه وه. میتافۆری چه مکی پیشیازی دوو بواری چه مکی ده کا ئه وانیش:

A. بواری ئامانج Target domain

B. بواری سه رچاوه Source domain

بواری ئامانج بواریکی ئه بستراکته، زانیاریه کانی ناو ئه م بواره به هۆی بواری سه رچاوه وه روونده کرینه وه، چونکه بواری سه رچاوه به زۆری شتانیکی کۆنکریتی و به رجهسته له خو ده گری، که تیگه یشتن لیان ئاسانتره به به راورد به بواری ئامانج (روشن و اردییلی، 1399، 125)، ههروه ها له نیوان ئه م دوو بواره شدا په یوه ندیه ک ههیه، که به کرۆکی میتافۆری چه مکی داده نری ئه ویش نه خشه سازیه (Mapping)، که ئه رکی پراکتیزه کردنی تایبه تمه ندیه کانی نیوان هه ردوو بواری (ئامانج-سه رچاوه)یه، که له شیوهی میتافۆردا له یه کتر نزیکبوونه ته وه (مه ند، 1398، 108)، بۆ نمونه له میتافۆری چه مکی (عیشق سه فه ره) نه خشه سازی نیوان بواری سه رچاوه و بواری ئامانج ده کری به م شیوه یه ی خواره وه روونکریتته وه:

بواری سه رچاوه / گه شت	نه خشه سازی	بواری ئامانج / عه شق
گه شتیاران	←	عاشقان
هۆکاری گواسته وه	←	په یوه ندی عاشقانه
گه شت	←	پیره وی روداوه کان له په یوه ندیه که دا
به ره به سته کانی سه ر پیگا که	←	کیشه کانی ناو په یوه ندیه که
بریاردان له گه شتکرن	←	بریاردان له په یوه ندیه که
ئامانجی گه شته که	←	ئامانجی په یوه ندیه که

خشته ی ژماره (1) نه خشه سازی نیوان بواری ئامانج و سه رچاوه (اونز و گرین، 1399، 391).

که واته پرۆسه ی نه خشه سازی له نیوان بواری سه رچاوه (گه شت) و بواری ئامانج (عیشق) میتافۆری چه مکی (عیشق گه شته) به ره مهیناوه، ئه مه ش له ریگه ی ئه و زانیاریانه ی، که له بواری سه رچاوه وه گوازاونه ته وه بو بواری ئامانج.

3-1 جۆره کانی میتافۆری چه مکی

به وپیه ی توژی نه وه که له روانگه ی واتا سازی زانییه و له چوارچیه شه دا (له یکو ف و جونسن) میتافۆری چه مکیان به سه ر سی جۆر دابه شکر دووه، که پیکهاتوون له میتافۆری ئاراسته یی، ئونتۆلوژی و پۆنانی.

هیلکاری ژماره (1) جۆره کانی میتافۆری چه مکی

1-3-1 یه که م: میتافۆری ئاراسته یی Orientational Metaphor

به بروای له یکو ف و جونسن ئه م جۆره ی میتافۆر به به راورد به میتافۆری پۆنانی جیاوازه، چونکه له م جۆره یاندا پۆنانی چه مکی نابیه هۆی پۆنانی چه مکیکی دیکه، به لکو ته وای چه مکه کان له په یوه ندیه کی ریخراودان له سیسته می چه مکیدا، که وابه سته ن به ئاراسته فهزاییه کانه وه، چونکه زۆر به یان مامه له یان له گه ل ئاراسته فهزاییه کانه وه ک: سه ره وه، خواره وه، ناوه وه، ده ره وه، پیشه وه، دواوه، دوور، نزیک... هتد (لیکاف و جانسن، 1397، 22)، واته به پیی ئه م بۆچوونه هه ریه ک له م چه مکه فهزاییانه ی، که خراوه پروو ده بنه هۆی چوارچیه ی دارشته ی میتافۆری چه مکی ئه م بۆچوونه ش له وه وه سه رچاوه ی

گرتووه، که "جهستهی مرۆف شوینمه‌ند و شوینگره و کرده‌وهی جهسته له گه‌ل دهره‌وهیدا په‌یوه‌ندی هه‌یه، که بریتیه له هه‌مه‌ریی ته‌وره - فیزیکی" (په‌شابادی، 1399، 157)، یان به واتایه‌کی دیکه "قسه‌که‌ر به‌ئو شیوه‌یه وینای ده‌کات، که جهستهی ئاخپوهر پۆلی هه‌یه له ئاخاوتنه‌کان و که جیکه‌وتهی ئاخپوهر به‌گویره‌ی ئەم ئاراستانه دیاریده‌کرین، به‌و شیوه‌یه‌ی جهسته‌مان به‌رکه‌وتنی ده‌بیت له‌گه‌ل ئەو دهوروبه‌ره فیزیکییه‌ی که تیدا ده‌ژین، هه‌ر بۆیه ئەم ئاراستانه چه‌مکیکی ئاراسته‌ییانه دروسته‌که‌ن" (ئیسماعیل، 2020، 196)، واته ئەم ئاراسته فه‌زاییانه خۆشه‌کی نین، به‌لکو پیره‌یان ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ ئەزموون و فه‌ره‌هنگی ئیمه، هه‌ر بۆیه‌ش ده‌توانین به‌پیی جیاوازیی فه‌ره‌هنگه‌کان جیاوازیان لیکه‌وتیه‌وه (لیکاف و جانسن، 1397، 24)، هه‌ر ئەم وابه‌سته‌یه‌شی به‌ فه‌ره‌هنگه‌وه واده‌کات "هه‌ندی جار ئەم میتافۆرانه به‌ میتافۆری شوین یان دیاریکه‌ری شوین ناوبرین، چونکه ئاراسته‌کانی شوین ئەنجامی کارلیککردنی نیوان مرۆفه‌کان و ئەو ژینگه فیزیکییه‌ن که مرۆفه‌کان تیدا ده‌ژین. بۆیه‌ش مرۆف بواری ئاراسته شوینییه‌کان به‌کارده‌هیتنی بۆ ئەزموونکردن و ویناکردنی بواره ئابستراکته‌کانی وه‌کو بر/چه‌ندی، هه‌ست و سوژ، پایه‌ی کۆمه‌لایه‌تی" (جه‌واد، 2021، 55)، بۆ نمونه: ئاراسته شوینییه‌کانی (سه‌ره‌وه، خواره‌وه) وینای چه‌ند هه‌لوێستیککی جیاواز ده‌که‌ن:

1. نرخ‌ی دۆلار دابه‌زینیکی به‌رچاوی تۆمارکرد.

2. تام به‌رز بۆته‌وه.

3. مه‌سعود محهمه‌د پینگه‌یه‌کی به‌رزی پۆشنیری هه‌یه.

به‌روانین له هه‌ریه‌ک له‌م نمونه‌ی سه‌ره‌وه‌دا ئەوه پوونده‌بیتته‌وه، که له رسته‌ی (1) دا ئاراسته‌ی شوینی (خواره‌وه) ئاماژه به (بر و چه‌ندی) ده‌کا، به‌لام له نمونه‌ی (2) دا ئاراسته‌ی شوینی (به‌رز) دۆخی ته‌ندروستی خستۆته‌پوو،

هه رچی نمونه ی (3)یه ئاراسته ی شوینی (بهرز) پایه ی کومه لایه تی وینا کردوه. به م پییه ش ئه وه ی روونده بیته وه ئه وه یه، که فه ره ننگه جیاوازه کان رۆلکی کاریگه ر ده گیرن له ریکخستن و وینا کردنی چه مکه کاندایه و ده بنه چوارچیه بو دارشتنی میتافۆری ئاراسته یی.

1-3-2 دووهم: میتافۆری ئۆنتۆلۆژی

هه ریه که له جو ره کانی میتافۆری چه مکی ئه گه رچی ئه رکیکی هاو به ش کۆیانده کاته وه، که پرۆسه ی به چه مکه کردنه، به لام له ورده کارییه کانیاندا له چۆنییه تی پرۆسه ی به چه مکه کردن هه ریه که یان ریکاری تاییه ت به خۆی ده گریته بهر به م جو ره میتافۆری ئۆنتۆلۆژی ریکه یه کی دیکه پیشکه شه کا بو تیگه یشتن و خستنه روی چالاکیه کانی مرۆف ئه ویش ئه وه یه، که لایه نه هۆشه کییه کان له چوارچیه یه کی فیزیکی ده خاته پروو، چونکه به بروای له یکوف و جۆسن بو تیگه یشتن له ئه زمونه کانمان ده کری ههستی بکریته وه، چونکه میتافۆری ئۆنتۆلۆژی ریکاکانی بینینی چه مکه ئه بسترکته کانی ههست و چالاکی و بیروکه وه ک بوونیک یان مادده یه ک پیشکه شه کا (هاشمی، 1389، 129)، یان به واتایه کی دیکه "پرسی ئه بسترکته یه وه ک چالاکی، سۆزداری یان بیروکه به شتی به ردهست و بابته تی ماددی، بوونه وه داده نی" (غه فوور، 2018، 48)، که واته میتافۆری ئۆنتۆلۆژی ریکایه کی تر ده کاته وه بو وینا کردنی ئه زمونی فراوانی مرۆف به تاییه ت تیگه یشتن له ئه زمونه ئه بسترکته یه کان به شیوه یه کی ورد و چر، که بواری تیگه یشتن ئاسانتر و وردتر ده خاته پروو، به لام به شیوه یه کی گشتی به هۆی وردی بواری کارکردنی میتافۆری ئۆنتۆلۆژی دابه شه بی به سه ر سی جو ردا ئه وانیش:

A. میتافۆری بوون و مادده Entity or substance metaphor

B. میتافۆری ده فری Container metaphor

C. میتافۆری به کهسکردن Personification

ههروهک له پێشتردا ئهوه روونکرایهوه، که ههريهک له جۆرهکانی میتافۆری چه مکی بنه ما و شیوازی کارکردنی تايهت به خۆی ههیه، بهلام له گهڵ ئهوهشدا دهکری له ناو ههريهک له م جۆرانهشدا بواری کارکردن و شیوازه که ی وردتر بێتهوه ئه م دیاردهیهش له میتافۆری ئۆنتۆلۆژی به دیده کرى به جۆریک، که دابهشبووه به سه ر سى جۆردا، بۆیه توێژینهوه که به پێویستی دهزانى بواری کارکردنی ههريهک له م جۆرانه بخاته روو:

A. میتافۆری بوون و مادده

له م جۆرهياندا چه مکه ئه بسترakte کان به جۆریک وینا ده کرىن، که به رانه ر بن له گهڵ جیهانی واقع (هه لکه وت) دا، واته پێویسته چه مکه ئه بسترakte کان وینا کردنیان له چه مکیکی ئایدیالی و ناروون بگوازین هه وه بۆ چه مکیکی روونی ئه زموونی تاقیکاریی بۆ نمونه: چه مکی (خیانهت)، که ره گیکی قوولی ههیه له ناو فه رهنگ و هزری کورددا، له بنه رتدا چه مکیکی ئه بسترakte، به لام هه ندیکجار وه ک (بوون) یک ئاماژه ی پیده کرى و ده رده بردرى، وه ک له ده ربرینی (خیانهت کوردی به م رۆژگاره گه یاند)، ده رده که وى، چه مکی (خیانهت) وه ک که رسته یه ک وینا کراوه، که بوونیکی فیزیکی ههیه و کرده یه کی ئه نجامداوه.

B. میتافۆری ده فری

به وپیه ی، که ئیمه بوونه وه ریکی فیزیکی و خاوه ن جه سته یه کی دیاریکراوین سنووری ئیمه له گهڵ جیهانی ده ره کی جیا ده کاته وه. واته وه ک ده فریک واین، که ئاراسته یه کی رووه و ده ره وه ی خۆمانه و ئاراسته یه کی رووه و ناوه وه یه، که له سه ر بنه مای ته نه فیزیکیه کان وینا کراون، که چوونه ده ره وه له یه کیکیان واتای چوونه ژووره وه یه له ئه وى دیکه یان (لیکاف و جانسن، 1397،

42)، کەواتە دەکرێ ویناکردنی چەمکە ئەبستراکتییەکان لەسەر ئەم بنەمایە وینابکرین، چونکە "هەندیکجار چەمکیک یان جەستە ی مەرۆف وەک دەفریک دەبیرێ بۆ لەخۆگرنتی بیر، سۆز یان ماتریالی جیا جیا" (عەباس، 100، 2022)، بەمەش جەستە ی مەرۆف دەبیتە دەفریک، کە چەمکە ئەبستراکتەکان دەگریتە خۆی بۆ نمونە:

گۆلم! دلم پەرە لە دەرد و کۆل

دەلیم برۆم لە شارە کەت (ئیلخانی زاده، 2007، 67).

بە وردبوونەووە لە نیووە دپیری یە کەم ئەووە دەردە کەوئ، کە (دۆ وەک دەفریک ویناکراوە، کە (دەرد و کۆل) ی لەخۆگرتوو، واتە بۆتە دەفریک بۆ چەمکە ئەبستراکتەکانی (دەرد و کۆل) وەک ئەووە بوونیککی ماددییان هەبێ.

C. میتافۆری بە کەسکردن

لە دیارترین جۆرەکانی میتافۆری ئۆنتۆلۆژییە، چونکە ویناکان لەسەر بنەمای جەستە ی فیزیکی مەرۆف دەنوینێ بە جۆریک، کە کار و چالاکییەکانی مەرۆف لەسەر بنەمای تایبەتمەندییە مەرۆییەکان دەنوینێ. واتە پۆلینیککی گشتییە، کە کۆمەڵیک میتافۆری بەرفراوان دەگریتەووە، کە هەریە کەیان لایەنیکی دیاریکراوی مەرۆف هەلەدەبژیرن (لیکاف و جانسن، 1397، 37)، ئەم بە پیوهرکردنە ی جەستە ی مەرۆفیش وەک یە کە یەکی فیزیکی دەگەریتەووە بۆ ئەو گرنگییە، کە لە پرۆسە ی رۆنانی چەمکدا پشتی پیدە بەستری لە چوارچێوە ی واتاسازی زانییەووە. کەواتە بە شیوہیەکی گشتی دەکرێ بگوترێ "بە کەسکردن مامەلە کردنی ئۆبجیکتی کە وەک مەرۆف، بینینی بابەتیکی فیزیکی وەک مەرۆف، جگە لە بابەتە فیزیکیەکان چەمکە ئەبستراکتەکانیش شیای بە کەسکردن و دەشی بوونیککی مەرۆییانەیان پیدری" (عەباس، 2022، 101)، کەواتە بە پێی ئەم روانینە دەکرێ بابەتە فیزیکیەکان و ئەبستراکتەکانیش ئەم بوارە ی میتافۆر دابپۆشن بۆ نمونە:

به دلتیاییه وه منیش له بری چاره سهر
مژده ی نه خووشخستی جیهانم پییه (مه حمود، 2021، 64).
له م دهر برینه ی سهر وه دا (جیهان) وه ک مرؤف وینا کراوه، به جوریک که
چه مکی نه بسترکتی (نه خووشی) دراوه ته پال.

1-3-3 سییه م: میتافۆری پۆنانی

مه به ست لی ئه و میتافۆرانه ن، که چه مکی له پوانگه ی چه مکی
دیکه به شیوه کی میتافۆری دنوین واته پۆنانی ئه زمون و چالاکیه کانی
مرؤف به هوی چه مکی دیکه وه (Lakoff and Johnson, 1980, 197)، به
واتایه ی چه مکی به هوی واتای چه مکی دیکه روونده کریتته وه، چونکه له م
جۆره ی میتافۆردا بواری سهرچاوه پیکهاته ی زانیاری دهوله مند بو چه مکی
ئامانج پیکه شه ده کا (KÖVECSES, 2002, 33)، که واته بواری سهرچاوه له
رینگه ی پرۆسه ی نه خشه سازییه وه له یه ک نزیک بوونه وه دروستده کا له گه ل
بواری ئامانجدا به مه به ستی لیکدانه وه ی زانیاریه کانی بواری ئامانج، بو نمونه:
رپک له سهری ماره که ت دا.

له م نمونه ی سهر وه دا ئه وه روونده بیتته وه، که (سهری مار) بوته بواری
سهرچاوه، که کۆمه لیک زانیاری ناروون و ئالۆزی روونکردوته وه، که مه به ست
لی پیکانی ئامانجکی ورده، به مه ش میتافۆری چه مکی (گفتوگو جهنگه)
ده نوینی.

1-4 میتافۆری چه مکی رهنگ له زمانی کوردیدا

رهنگه کان به بابه تکی گرنگی تویتزیه وه زمانه وانیه کان داده نرین، به
تاییه ت له پوانگه ی واتا سازی زانییه وه، چونکه رهنگه کان به پیی ئه زمون،
فه رهنگ، داب و نه ریت ده توانن واتا و دهر برینی جۆراو جۆر بهینه کایه وه
(romi, 2019, 136)، واته رهنگه کان سهر پرای ئه و واتایه ی له و چوارچیه و

تیگه‌یشتنه هه‌مه‌کیه‌ی، که هه‌یانه چه مکی فراوانتر داده‌پۆشن، هه‌ر ئه‌م هۆکاره‌شه واده‌کا، که توێژینه‌وه‌که به‌پشتبه‌ستن به‌ مۆدی‌لی (کوڤیچیش) له چوارچۆیه‌ی تیۆری میتافۆری چه مکیدا ره‌نگه‌کانی زمانی کوردی شیکاته‌وه و بیانخاته‌پروو، چونکه (کوڤیچیش) میتافۆر به‌ دیارده‌یه‌کی زانیی-که‌لتووری (فه‌ره‌نگی) داده‌نێ (Amozada and others, 2012, 239). چونکه له‌ دیدی (کوڤیچیش) میتافۆر و فه‌ره‌نگ په‌یوه‌ستن به‌ یه‌کتیه‌وه به‌و پێیه‌ی زمان لایه‌نیکی گرنگی فه‌ره‌نگه‌ و فه‌ره‌نگیش بریتیه‌ له‌ تیگه‌یشتن و درک‌یکردنی هاوبه‌ش بۆ جیهان، بۆیه درک‌کردنی بابه‌تی ماددی، ئه‌بستراکت و پرووداوه‌کان تیگه‌یشتنی ئیمه‌یه‌ بۆ جیهان. له‌به‌ر ئه‌م هۆکاره‌ش ناتوانی‌ی رۆلی میتافۆره‌کان له‌ درک‌کردن بۆ دیارده‌ و پرووداوه‌کانی ده‌وروبه‌رمان پشتگوێ بخری (صراحی، 1393، 100). به‌ واتایه‌کی دیکه‌ تیگه‌یشتن له‌ میتافۆری چه مکی په‌یوه‌سته به‌ فه‌ره‌نگ و دنیا‌بینی مروفه‌وه. بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش گۆرانی میتافۆری چه مکی په‌یوه‌ست ده‌کا به‌ دوو هۆکاره‌وه ئه‌وانیش:

A. جیاوازیی ئه‌زموون.

B. جیاوازیی ئاستی زانین. (KÖVECSSES, 2012, 29).

جیاوازیی ئه‌زموون مه‌به‌ست لێی ئه‌و پرۆسه‌یه، که تێیدا تاک ده‌خاته به‌رده‌م پرۆسه‌ی رۆنانی چه‌مکه‌کان به‌پێی ئه‌زموون و دنیا‌بینی خۆی به‌ جۆریک، ئه‌گه‌ر پرۆسه‌ چه‌مکسازیه‌که پرۆسه‌یه‌کی هه‌مه‌کی و جیهانی بوو، ئه‌وا ئه‌زموونێکی هه‌مه‌کی به‌ره‌مدێنێ، به‌لام ئه‌گه‌ر پرۆسه‌که له‌ چوارچۆیه‌یه‌کی دیاریکراودا رۆنرا، ئه‌وا تیگه‌یشتن له‌ چه‌مکه‌کان له‌م چوارچۆیه‌دا ده‌بێ، که چه‌مکه‌کانی تیدا رۆنراوه. هه‌رچی جیاوازی ئاستی زانین (مه‌عریفی) یه‌ له‌م جۆره‌یاندا تیگه‌یشتن سه‌باره‌ت به‌ چه‌مکه‌کان به‌یه‌ک شیوه‌ روونادات، هه‌ر بۆیه‌ش ده‌بێته‌ هۆی جیاوازی و جۆراوجۆری له‌ پرۆسه‌ی

میتافۆری چه مکیدا، بهم پیهش ده کرئ تاکه کان له چوارچیوهی فهرهنگی کومه لایه تی چندان چه مکی جیاوازی په یوه ست به فهرهنگ و دنیا بینه که یان بنوینن.

بۆ ئەم مه به ستهش توژی نه وه که هه ولده دا، میتافۆری چه مکی پهنگه کان بخاته پروو، به تایه ت هه ریه ک له پهنگه کانی (سپی، رهش، سوور، سهوز، زهره، شین)، چونکه پهنگه کان له شیوه هه مه کییه که یاندا له سه ر ئاستی جیهاندا هاوشیوه، به لام ژماره یه کی دیاریکراویان پهنگدانه وهی زه مینه و فهرهنگی کومه لایه تی نه و زمانه یه، که پهنگه کان تیدا به کارهاتوون (kirmani, 2018, 166)، چونکه به کارهینانی پهنگه کان و چه مکه که یان زۆر به ی جار وابه سته یه به توخمه کومه لایه تی و فهرهنگیه کانه وه.

یه که م / پهنگی سپی

ئهم پهنگه له زمانى كوردیدا پانتایه کی فراوانی هۆشی ئاخیه رانی داپوشیوه، نه گهرچی چه مکه هه مه کییه که ی واتایه کی ئه ری نی هه یه، به لام نه وه به و واتایه نایه، که ئاخیه رانی زمانه که پاریزگاریان له چه مکه هه مه کییه که ی کردب، که واتایه کی ئه ری نی هه یه، چونکه بواری به کارهینانی فراوانتر بووه و به جوریک هه ردوو ناوچه ی ئه ری نی و نه ری نیه واتایه کان داده پۆشی به پیی چوارچیوهی به کارهینانه که ی میتافۆری چه مکی جیاواز ده نوینیت، ههروهک له نمونه کانی به شی (A) دا خراونه ته پروو:

A.

1. په گه ز په رستی: زۆر به ی نه ورو پییه کان سپی پیستن.
2. خۆ به ده سته وه دان: ئالای سپی بۆ دوژمن هه لئا که ی.
3. پاک (شهرف): به دوو پرووی سپی له مالى باوکی پویش.
4. چاوه پروانی: چاوم سپی بوون تا خویندنم ته واو کرد.

5. ئەزموون: ریشسپی گوند گرفته کانی چاره سەر کردن.
6. دوعا: پرووت سپی بی کچی خۆم.
7. بیتوانا (سست): دەست و پێ سپی هیجت پیناکرێ.
8. پیربوون (قهیره): که زییهی سپی له مائی باوکی نواندنهوه.
9. بهتوانا (کارزان): سهرم له بهر ههتاو سپی نه کردوه.
10. دۆخی تهندروستی: کاتیک به برینداری گهیشتمه سهری سپی هه لگه رابوو.
11. نه بوونی رهنگی تایهت: چه کی سپی خراوه ته بهردهمم.
12. ترس: وه کو کاغه ز سپی بوویهوه.
13. خاوینکردنهوه: مه نجه له کانم سپیکردنهوه.
14. ئاشکراکردن: تا ئیستا چه ندین درۆم لی سپیکردۆتهوه.
15. پاککردنهوه: سیوه کهم بو سپی بکه.
16. هه ره شه کردن: بییه سهر ریگام چاوانت سپی نه کهم.

به کارهینانی رهنگی سپی له گه ل هه ریه ک له چه مکه نه بستراکته کانی (ره گه زپه رستی، خۆبه دهسته وه دان، شه ره ف، چاوه پروانی، ئەزموون، دوعا، بیتوانا، پیربوون (قهیره)، بهتوانا، دۆخی تهندروستی، نه بوونی رهنگی تایهت، ترس، پاککردنهوه، ئاشکراکردن، هه ره شه کردن، خاوینکردنهوه)، توانیویه تی زانیارییه کانی ناو ئەم بواره به شیویه کی کۆنکریتی پروونبکاته وه و له رپی ویناکردنیان و ده رپرینیان له چه ندین چوارچیویه جیاواز به جۆریک، که هه ریه که له چه مکه مانی (ره گه زپه رستی، خۆبه دهسته وه دان، چاوه پروانی، بیتوانا، پیربوون (قهیره)، دۆخی تهندروستی، ترس، هه ره شه کردن) ناوچه ی نه رینی واتاییان هه یه، به لام چه مکه کانی دیکه ی وه ک (پاککردنهوه، ئاشکراکردن، نه بوونی رهنگی تایهت، بهتوانا، دوعا، ئەزموون، پاک (شه ره ف)،

خاوینکردنهوه) ناوچهی ئه رینی واتاییان داپۆشیوه ئه مهش ده گه پیتتهوه بو ئه و
ئه زمون و زانییهی ئاخیهوهی کورد له روانگهی فرههنگه کهیدا سه بارهت بهم
پهنگه ده یخاته پروو.

دووهم / پهنگی رهش

له فرههنگ و دنیا بینی کورددا، پهنگی رهش ههم له پرووی ئیستاتیکی
و ههم له پرووی زانییهوه سروشتیکی نه رینی ههمه کی ههیه ههروهک له م دیره
شیرهی نالیدا پروونده بیتتهوه:

له سایه ی کوفری زولفت دل (فنا فی النور) ی ئیمانه

مه لین زولمهت خراپه، وه سلی په روانه له شه ودایه (نالی، 1387، 564)

به سه رنجدان له م دیره شیره ئه وه به ده رده کهوی، که پهنگی رهش وه کو
(کوفر) و دیاردهیه کی نه رینی وینا کراوه، ئه م وینا کردنهش په یوه سته به دنیا بینی
کورد سه بارهت به (کوفر)، که په گاژوی ناو فرههنگه کهیه تی، به لام به پروای
نالی نه ری بوونی ئه م پهنگه په یوه ست نییه به هوکاریکی لوجیکی یان له وه وه
سه رچاوهی نه گرتوو، که مرؤف ته نها ده توانی ئه زمونی نه رینی ئه م پهنگه
بکا، به لکو پیوایه ده کری چه مکی ئه رینی نییه ئه زمون بکری یان درکی
پیکری، که ئه زمونی (په روانه، ئیماندار) ییه، که رهشی بووه ته هوکاری
دروست کردنی رووداویکی نه رینی.

بۆیه میتافۆری چه مکی ئه م پهنگه به په یوه ستبوونی به ئه زمون و دیارده
فرههنگی و کومه لایه تییه کان هه ردوو ناوچهی ئه رینی و نه رینییه واتاییه کان
داده پۆشی وهک له نمونه کانی (B) دا خراونه ته پروو:

.B

1. په گه زپه رستی: به هو ی په گه زپه رستی یاریزانیکی ره شپیت یاریگای
جیهیشت.

2. دو عالی کردن: پروپهشی دنیا و قیامت بی.
3. ماندوو بوون: له کاتی ئیشدا په شهه لگه رابووین.
4. خه م و خه فهت: جه رگی په شکردم.
5. به دبه ختی: ئه و ناوچاوانه په شهی من نایهینی.
6. ناخۆشی: پۆژگارتان په شکردین.
7. بیهیوایی: په شینم به رانه به به لینه کانی بایدن.
8. زه بروزه ننگ: حکومه تی به عس په شبگیریه کی زۆری کوردانی کردوو.
9. پرسه: سه رتاپای شار په شی پۆشیوه.
10. دهروونپیس: که سیککی هه ناو په شه.
11. نه مان: له سه ر دونیا په شبۆوه.
12. گونا هبار: دلّی په شبوو، بۆیه نوێژ ناکا.
13. له بهر چا وکه وتن: له بهر چاوم په شبوو به م کاره ی ئه نجامتا.
14. گه مارۆ (قه ده غه کردن): سوپای پاسداران خرایه لیستی په شه وه.
15. کرین و فروشتنی نایاسایی: له بازاری په ش نرخه گه نم گران بووه.
16. سرینه وه (لیخۆشبوون): قه رزه کانی په شکردمه وه.

به سه رنجدان له هه ریه ک له م ده رپرینه ی به شی (B) دا تیبینی ئه وه ده کری، که میتافۆری چه مکی ئه م په ننگه زیاتر ناوچه نه رینییه واتاییه کان داده پۆشی، به لام له گه لّ ئه وه شدا به راده یه کی به رته سک ناوچه ی ئه رینی واتاییش داده پۆشی، به و پییه ی بواری به کاره ی تانه که وابه سته یه به دیارده کۆمه لایه تی و فه ره نه نگیه کانه وه، به جۆریک په نگی په ش بۆته بواری سه رچاوه بۆ هه ریه که له چه مکه کانی (په گه زپه رستی، دو عالی کردن، ماندوو بوون، خه م و خه فهت، به دبه ختی، ناخۆشی، بیهیوایی. زه بروزه ننگ، پرسه، دهروونپیس، نه مان، گونا هبار، له بهر چا وکه وتن، گه مارۆ، کرین و فروشتنی

نایاسایی) له پڕی ئەزموونییکی فیزیکی و کۆنکریتی شیکردوونەتەو و زانیارییه کانی خستوونەتەرۆو، بەلام له گەل ئەوهدا هەندى میتافۆری چه مکی پهنگی رهش هه لگري چه مکی جیهانین (Universal) به وپیهی هاوبه ندییه کیان دروستکردوو له نیوان ئەزموون و تیگه یشتی گه لان وه کو چه مکه کانی (گه مارۆ، کرین و فروشتنی نایاسایی)، که پهنگه له پری وه رگپران و به ریه ککه و تنی فهرهنگه کان هاوبه ندییه نیوان ئەم چه مکه دروستبووی. به وردبوونەو له هه ریه که له نموونه کانی سهروه ئەوه دهرده که وى، که هه موو چه مکه کانی پهنگی رهش ده که و نه ناوچه نه رینیه واتاییه کان، جگه له چه مکی (سپینه وه) نه بیت، که ناوچه ی ئەرینى واتایى داپۆشیه.

سپه م / پهنگی سهوز

ئەم پهنگه له فهرهنگ و دنیا بىنى كورددا چه مکه هه مه کیه که ی تاراده یه کی زۆر بیلایه نه، به لام به هه مان شیه ی پهنگه کانی دیکه ناوچه ئەرینى و نه رینیه واتاییه کان داده پۆشى و جیاوازی به کارهیتانی میتافۆری چه مکی هه ریه ک له م دوو ناوچه یه ش په یه وهسته به ئەزموونى کۆمه لایه تی و فهرهنگی ئاخیه رانی زمانه که وه ک له نموونه کانی به شى (C) شیکراوه ته وه:

C.

1. خه رجى: مووچه که م به سهوزى خواردوو.
 2. پرووان: له بهر سپ و سهرما نه مامه کان سهوز نه بوون.
 3. پریگه پیدان: گلۆپی سهوزى بو هه لکردین.
 4. پیرۆزى: هه ر که س ئەم تاوانباره سزابدات ده ستى سهوز ده بى.
- هه ریه ک له چه مکه کانی (خه رجى، پرووان، پریگه پیدان، پیرۆزى) وه کو بواری ئامانج زانیارییه کانیا له پریگه ی پهنگی (سهوز) وه ک چه مکیکی بواری سهرچاوه روونکراونه ته وه، به وپیه ی زانیارییه کانی بواری سهرچاوه کۆنکریتین

و ده توان کردی تیگه‌یشتن ئاسانتر بکه‌ن به به‌راورد به بواری ئامانج، که بواریکی ئه‌بستراکته. میتافۆری پهنگی سه‌وز به به‌راورد به په‌نگه‌کانی (په‌ش، سپی) که م به‌ره‌متره ئه‌مه‌ش ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بو ئه‌و سروشته‌ی په‌نگه‌که هه‌یه‌تی له ویناکردن و نواندن ئه‌زموون و دیارده فه‌ره‌ه‌نگیه‌کاندا. به‌وردبوونه‌وه له هه‌ریه‌ک له‌م نموونانه‌ی سه‌روه‌وه ئه‌وه روونده‌بپه‌ته‌وه، که چه‌مکه‌کانی (په‌نگه‌پیدان، په‌روۆزی) ناوچه‌یه‌کی ئه‌رینی واتایان هه‌یه له هزری ئاخپوه‌راندا، به‌لام چه‌مکی (خه‌رجی) ناوچه‌یه‌کی نه‌رینی واتایی داپۆشیوه، هه‌روه‌ها چه‌مکی (پرووان) ناوچه‌یه‌کی نه‌رینی واتایی داپۆشیوه، به‌لام سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ش ده‌کری به‌پیی ده‌وروبه‌ری به‌کاره‌ینراو ناوچه‌ی ئه‌رینی واتایش داپۆشیت.

چوارهم / په‌نگی زه‌رد

میتافۆری چه‌مکی په‌نگی زه‌رد به به‌راورد به په‌نگی سه‌وز به‌ره‌مه‌دارتره له زمانی کوردیدا، هه‌روه‌ها ده‌توانی هه‌ر دوو ناوچه‌ی ئه‌رینی و نه‌رینیه واتاییه‌کان داپۆشی و وه‌کو بواری سه‌رچاوه‌ زانیاریه‌کانی بواری ئامانج به‌خاته‌پروو وه‌ک له نموونه‌کانی به‌شی (D) دا خراوه‌ته‌پروو:
D.

1. لیتان: که‌نگرم زه‌ردکردن بو زستان.
2. گه‌یین: کاله‌که‌که زه‌رد نه‌بووه.
3. سیسبون: گه‌لای داره‌که زه‌رد بووه.
4. ترسان: له ترسی پۆلیس په‌نگی زه‌رد بووه.
5. نه‌خۆشی: ئه‌م منداله زه‌رتکی گرتووه.
6. گونا‌ه‌کار: خوايه‌ پرووزه‌ردی دنیا و قیامه‌تمان نه‌که‌ی.

په‌نگی زه‌رد بو هه‌ر یه‌که له چه‌مکه‌کانی (لیتان، گه‌یین، سیسبون، ترسان، نه‌خۆشی، گونا‌ه‌کار) بووه‌ته بواری سه‌رچاوه‌ و زانیاریه‌کانی سه‌باره‌ت

به م چه مکه به شیوهیه کی بابه تی خستۆته پروو، واته له سه ر بنه مای نه خسه سازی نیوان بواره چه مکیه کان له ری بواریکی کۆنکریتی و دیاریکراوه وه لیکدانه وه ی بۆ بواریکی دیکه کردووه، زانیارییه کانی ناو بواره کۆنکریتییه که شی په گاژۆی فه ره نه نگ و نه زموونی تاکه کانن، جگه له مه ش چه مکه کانی (سیسبون، ترسان، نه خو شی، گونا هکار) ناوچه ی نه ری نی واتایان دا پۆشیوه، به لام چه مکه کانی دیکه ی (گه بین، لیتان) ناوچه ی نه ری نی واتایان دا پۆشیوه.

پینجه م / پهنگی سوور

چه مکی هه مه کی ئەم پهنگه له زۆربه ی فه ره نه نگه کاندایه کی نه ری نی هه یه، به لام میتافۆری چه مکیه که ی به پی نی نه زموون و ده رکه وته فه ره نه نگیه کان چوار چیوه ی به کاره ی تانه که ی فراوانتر ده بی و ناوچه نه ری نییه واتاییه کانی ش داده پۆشی هه روه ک له نمونه کانی (E) دا خراوه ته پروو: E.

1. هه ره شه کردن: چاوسوور کردنه وه له خه لک ئاکامی باشی نابی.
 2. برژاندن: گۆله به پۆژه ی سوور کرده وه.
 3. شه رمکردن: له شه رمی مامۆستاکه ی سووره له گه را.
 4. تاوانبار: دهستی به خوینی سه دان هاوالاتی سووره.
 5. بیگوناخ: پروو سووری قیامهت بی.
 6. سنووردانان: هیللی سوور نه به زینی.
- به سه رنجدان له م ده ربرینانه نه وه روونده بیته وه، که چه مکه کانی (هه ره شه کردن، برژاندن، شه رمکردن، تاوانبار، بیگوناخ، سنووردانان) میتافۆری چه مکیه کانیان په گاژۆی ناو فه ره نه نگه کوردن و له ده ربرینه زمانییه کاندایه رهنگیان داوه ته وه. پهنگی (سوور) یش وه کو باری سه رچاوه ئه رک و پۆلیکی

گرنگی ههیه له شیکردنهوه و خسته پرووی زانیارییه کانی ئەم چه مکانه به جۆریک، که هه ریه که یانی په یوه سترکردوو به چوارچیوهیه کی کۆمه لایه تیی جیاواز و زانیارییه کانی به شیوهیه کی کۆنکریتی خستۆته پروو، به لام ئەوه به و واتایه نایه، که هه موو زانیارییه کانی بواری ئامانج به شیوهیه کی بهرجهسته و کۆنکریتی پروونده کاتهوه، به لکو هه ندیکجار به شیوهی ئەبستراکت دووباره زانیارییه که داده پێژیتهوه، واته بواری سهراوه، که بواریکی کۆنکریتییه زانیارییه کانی به شیوهیه کی ئەبستراکت ده خاته پروو، ههروه ها هه ریه که له چه مکه کانی (هه ره شه کردن، شه رمکردن، تاوانبار، سنوردانان) ده که ونه ناوچه نه رینییه واتاییه کان، به لام چه مکه کانی (برژاندن، بینگوناح) ناوچه یه کی ئه ریئی واتایان هه یه.

شه شه م / په رنگی شین

میتافۆری چه مکی رهنگی شین له فه ره نگ و دنیاینی تاکی کورددا بایه خیکی گرنگی هه یه هاوشیوهی هه موو ئەو ره نگانهی پیشووتر خراوه پروو، ئەمه ش به هۆی ئەو چالاکییهی، که له ویناکردن و خسته پرووی چه مکه کاندای هه یه تی به جۆریک، که توانیوه تی هاوبه ندیی چه مک له نیوان جیهانی فیزیکی و ئەبستراکتدا به پێیته کایه وه وه ک له نمونه کانی (F) دا خراوه ته پروو:

F.

1. پرووان: به هۆی باران بارین گه نمی ئەمسالمان شین بوو.
2. گه وره (قه باره): ئەو شینه درۆیهت له کوی هیتا؟
3. هه لچوون: بو ئاوا خۆت شین کردۆته وه؟
4. پرسه: شینی شه هیدان ناکه یین، تا سه رنه که وین.
5. پێداگرتن: دیسان له من شینبوویه وه.

میتافۆرى چەمكىي رەنگى (شىن) بۆتە بواری سەرچاوه بۆ بواری ئامانج، كە خۆى دەبىنیتەوه لە چەمكەكانى (پرووان، قەبارە، هەلچوون، پرسە، پىداگرتن)، بە جۆرىك كە ئەو چەمكە هەمەكییەى، كە لە زەينى مرۆفدايه فراوان دەبى و لە چوارچۆهەى فەرھەنگ و زانینی مرۆف. بە تايبەت ئەو زانینەى لەرپى هەستى (بىنين)هوه چەمكسازى بۆ دەكرى رۆلێكى كاریگەر دەگيرى لە رۆنانى میتافۆرى چەمكىي رەنگ، بەمەش رەنگەكان زانياريه ئەبستراكتەكان بە پشتبەستن بە روانینی فەرھەنگى لە چوارچۆهەى كۆنكریتی و بەرجەستەدا دەخاتەرۆو، بەجۆرىك كە هەريەكە لە چەمكەكانى (قەبارە، هەلچوون، پرسە، پىداگرتن) ناوچەيەكى نەرينى واتايان داپۆشيوه، بەلام چەمكى (پرووان) دەكەويته ناوچە ئەريئيه واتاييه كان.

ئەنجام

- بە پشتبەستن بەو داتايانەى، كە لەم توێژينەوهيهدا خراونەتەرۆو میتافۆرى چەمكىي رەنگ لە زمانى كوردیدا هەلگري چەمكىي قوولى فەرھەنگى و كۆمەلايه تيين و بواری بەكارھيئەتيان بە بەراورد بە فەرھەنگەكانى ديكە جياوازه.

- هاوشيوهى دياردە زمانيه كانى تر چەمكى هاوبەش و جيهانيان هەيه، كە دەكرى لەرپى جۆراوجۆرهوه گوازرابنەوه بۆ نيو زمانە جياوازه كان، واتە هەنديك لە میتافۆره چەمكيه كانى رەنگ لە زمانى كوردیدا ناوچەيين و پەيوەستن بە فەرھەنگى كوردەوه، بەلام هەنديكى تريان جيهانين وەك لە میتافۆرى چەمكىي رەنگەكانى (پەش، سپى، سەوز) خراوتەرۆو.

- میتافۆرى چەمكىي رەنگ لە زمانى كوردیدا، فۆرمى هاوبەشى وشە دروستدەكەن، بەلام هۆكارى پشت ئەم هابەشيه لە ئەزموون و زانینی جياوازهوه

سه رچاوه یان گرتوو، وه کو چه مکی (پروان) له هه ریه که له رهنگه کانی (شین، سهوز) دا.

- هه ر شهش رهنگه کانی (سپی، رهش، سوور، زهرد، سهوز، شین) ناوچه ئه رینی و نه رینییه واتاییه کان داده پۆشن، ههروهک له داتاکاندا پروونکراوه ته وه به جوړیک، که رهنگی سپی (۸) واتای نه رینی و (۸) واتای ئه رینی ههیه، واته ئه م رهنگه به به راورد به رهنگه کانی تر زۆرتین به کارهینانه کانی که وتوو ته ناوچه ئه رینییه واتاییه کان، ئه مهش به پیچه وانهی رهنگی رهش، که زۆرتین به کارهینانه کانی که وتوو ته ناوچه نه رینییه واتاییه کان به جوړیک، که (۱۵) جار به شیوهی نه رینی و (۱) جار به شیوهی ئه رینی به کارهاتوو.

- هه ریهک له رهنگه کانی (زهرد، سوور) بواری به کارهینانیان یه کسانه، به جوړیک، که (۴) جار که وتوو نه ته ناوچهی نه رینی واتایی و (۲) جاریش ناوچهی ئه رینی واتایی، هه رچی رهنگی سهوزه (۲) جار به شیوهی ئه رینی و (۱) جاریش به شیوهی نه رینی به کارهاتوو، به لام رهنگی شین (۴) جار ناوچهی نه رینی واتایی و (۱) جاریش ناوچهی ئه رینی واتایی داپۆشیوه.

- میتافۆر به شیکی دانه براوه له بیرکردنه وه و چالاکیه مروییه کان و میکانیزمیکه، که له رییه وه چه مکه ئه بستراکتیه کان به شیوهیه کی پروونتر گوزارشتیان لیده کری و ده خرینه پروو.

- رهنگه کان چه مکی هه مه کیان ههیه له زمانه جیاوازه کاند، به لام به پیی ده وروبهری فهرهنگی و کۆمه لایه تی و فیزیکی چه مکی میتافۆری جیاواز رۆده نین.

سه رچاوه کان

به زمانی کوردی

- عه باس، ئاشنا فارس (2022)، میتافۆر له شیعره کانی قوتابخانه ی باباندا تووژینه وه یه کی سیمانتیکی مه عریفی، نامه ی ماستهر، کۆلیژی پهروه رده، زانکۆی سه لاهه ددین.
- مه حمود، ئافیس تا که مال (2012)، پرۆسه سایکۆلۆژییه کان له زمانی کوردیدا، چاپخانه ی له ریا، سلیمانی.
- ئه رستۆ (2011) هونه ری شیعر، و. عه زیز گه ردی، چاپی دووهم، خانه ی چاپ و په خشی ریئما، سلیمانی.
- ئه حمه د، بیستون حه سه ن (2012)، کۆمه له وشه و پیکه وه هاتن له زمانی کوردیدا، چاپخانه ی له ریا، سلیمانی.
- عه لی، به کر عومه ر (2000)، میتافۆر له روانگه ی زمانه وانیه وه، نامه ی دکتۆرا، کۆلیژی زمان زانکۆی سلیمانی.
- عه بدولا، دلیر قادر (2022)، گرفته واتاییه کانی وه رگپیرانی ئامیری، نامه ی ماستهر، کۆلیجی پهروه رده ی بنه رته، زانکۆی سلیمانی.
- حه سین، شیلان عومه ر (2009)، ئیدیۆم چه شن و پیکه اتنی له زمانی کوردیدا، چاپخانه ی ره نج، سلیمانی.
- ئیسماعیل، شیلان ئه حمه د و به هره سه لام حه مه غه رب (2020)، میتافۆرییه چه مکیه کان له زماندا، گۆفاری زانکۆی گه رمیان، ژماره (3) ی سالی 2020.
- غه فوور، مسته فا (2018)، ئیدیۆم و په هه نده کانی، چاپی یه که م، چاپخانه ی رۆشنیری، هه ولیر.
- جه واد، هۆشه نگ فارووق (2021)، بوخته یه کی تیۆری میتافۆره چه مکیه کان و په پره وکردنی به سه ر هه ندی ئیدیۆمی کوردیدا، گۆفاری ئه کادیمیای کوردی، ژماره 49، سالی.
- په شابادی، یه دوللا (1399)، خواستنی ئاراسته بی له شیعی عه بدوللا په شیو دا، پژوهشنامه ادبیات کردی، سال 6، شماره 1، پیاپی 9، بهاروتابستان.

به زمانی فارسی

- روشن، بلقیس و اردبیلی، لایلا (1399)، مقدمه ای بر معناشناسی شناختی، چاپ سوم، نشر علم، تهران.

- خصلتی، حمید و همکاران (1401)، تحلیل استعاره مفهومی ساختاری <<هستی>> در غزل های بیدل دهلوی، متن پژوهی ادبی، دوره 26، شماره 92، تابستان.
- گندمکار، راحله (1398)، یسویگی استعاره هایی مفهومی؛ تحلیلی انتقادی بر مبنای زبان فارسی، علم زبان؛ سال 4، شماره 10 پاییز و زمستان.
- هاشمی، زهره (1398)، نظریه استعاره مفهومی از دیدگاه لیکاف، ادب پژوهی، شماره، دوازدهم، تابستان.
- لؤبئر، سباستیان (1399)، در آمدی بر معناشناسی، ترجمه. جلال رحیمیان، چاپ و صحافی روز، چاپ اول.
- صفوی، کورش (1399)، در آمدی بر معنی شناسی، چاپ ششم، انتشارات سوره مهر، تهران.
- مهند، محمد راسخ (1398)، مکاتب زبان شناسی، چاپ یکم، چاپ و صحافی فرهنگ بان.
- صراحی، محمدامین (1393)، روی کردی رده شناختی، به استعاره هایی مربوط به رنگ در زبان فارسی، فصلنامه علمی - پژوهشی زبان پژوهشی، دانشگاه الزهرا، سال ششم، شماره 11، تابستان.
- کرمانی، معصومه (2018)، بررسی شناختی رنگ واژهی "سفید" در زبان فارسی: با تکیه بر نظریهی سرنمون و مقولات مرکز-پیرامونی SABARD, YEAR,16/SAYI/ISSUE32/ BAHAR/SPRING.
- اونز، وی ویان و گرین، ملاتی (1399)، زبان شناسی شناختی، ترجمه: جیهانشاه میرزاییگی، چاپ دوم، انتشارات آگاه، تهران.
- لیکاف، جورج و جانسن، مارک (1397)، استعاره هایی که با آن زندگی می کنیم، ترجمه، جیهانشاه میرزاییگی، چاپ یکم، چاپ و صحافی فرهنگ بان.

به زمانی ئینگلیزی

- Abdulrahman, Almas Nasradeen (2016), An investigation of conceptual Blends in the figurative language of English Advertisements: A cognitive semantic Approach, university of Sulaimani.
- Lakof, George and Johnsn, mark (1980), the metaphorical structure of the human conceptual system, cognitive science 4.
- Wang, Haixia (2011), integrating language and culture through conceptual metaphor in teaching Chinese as foreign language, Master of education,

University of Pittsburgh.

- amouzadeh, Mohammad and others (2012), A cognitive study of colour terms in Persian and English Procedia- social and behavioral science 32.
- romi, Najat o. kareem (2019), colour-related idiomatic expressions in English and Kurdish, koya university journal of humanities and social science.
- KÖVECSSES, ZÖLTÄN (2002), metaphor: A practical Introduction, oxford university press.
- KÖVECSSES, ZÖLTÄN (2005), metaphor in culture universality and variation, Cambridge university press.
- KÖVECSSES, ZÖLTÄN and others (2012), Cognition and culture the role of the metaphor and metonymy, EÖTVÖS University Press.

سه رچاوهی داتاگان

- مه حمود، رامیار (2021)، من شهوینکی دلته نگم ههیه، چاپی یه کهم، چاپخانهی نه ندیشه، تاران.
- ئیلخانی زاده، سواره (2007)، زه مزه مهی زولال، کۆکردنه وهی، عه بدولخالق یه عقووپی، چاپی یه کهم، ده زگای چاپ و بلاوکردنه وهی ئاراس، هه ولیر.
- خال، شیخ محهمه دی (2005)، فرههنگی خال، چاپی دووهم، ده زگای چاپ و بلاوکردنه وهی ئاراس، هه ولیر.
- شیخانی، عه بدولوه هاب (2009)، فرههنگی شیخانی، چاپی یه کهم، چاپخانهی خانی، دهۆک.
- موکریانی، گیوی (1999)، فرههنگی کوردستان، چاپی یه کهم، ده زگای چاپ و بلاوکردنه وهی ئاراس، هه ولیر.
- نالی، (1387)، لیکۆلینه وه و لیکدانه وهی مه لا عه بدولکه ریمی موده پرپیس و فاتیح عه بدولکه ریم، چاپی شه شه م، انتشارات کردستان، سنه.
- هه ژار (1396)، فرههنگی هه نبانه بۆرینه، چاپی یه کهم، چاپخانهی پویا، تهران.
- ره شید، یوسف (2013)، فرههنگی نه ناھیتا، چاپی یه کهم، چاپخانهی موکریانی، هه ولیر.

ملخص

الاستعارة المفاهيمية للون في اللغة الكوردية

يحاول بحث تحليل الاستعارة المفاهيمية للألوان الأساسية من منظور هذه النظرية.

يوضح هذا أن أيا من الألوان (أبيض، أسود، أصفر، أخضر، أحمر، أزرق) يمكن أن يصبح المجال المصدر لتمثيل المعلومات في المجال الهدف، وهو حقل مجرد، لذلك يتم تقديم المعلومات في هذه المناطق بطريقة ملموسة. تندرج الاستعارات المفاهيمية للألوان أيضا في كل من المناطق الدلالية الإيجابية والسلبية، بسبب الاختلافات في التفكير البشري والثقافات.

الكلمات الدالة: الاستعارة المفاهيمية، مجال المصدر، مجال الهدف،

التمائل، لون.

Abstraction

A research entitled (Conceptual Metaphor of Color in Kurdish Language), which attempts to analyze the conceptual metaphor of basic colors from the perspective of this theory.

This explains that any of the colors (white, black, yellow, green, red, blue) can become the source domain to represent the information in the target domain, which is an abstract field, so the information in these areas are presented in a concrete manner. Conceptual metaphors of colors also fall into both positive and negative semantic zones, due to differences in human thinking and cultures.

Key words: conceptual metaphors, source domain, target domain, mapping, colour.